

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-50>

УДК 338.2-34

## СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

## SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE: ANALYSIS OF THE REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT

**Рамський Андрій Юрійович**

доктор економічних наук, професор,  
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7368-697X>

**Ramskyi Andrii**

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

У статті розглянуто соціальне підприємництво (СП) та його подальший розвиток, як відповідь суспільства на революційні зміни та виклики, спричинені суспільно-економічними змінами та повномасштабним вторгненням росії в Україну. Описано попередній досвід спроб створення законодавчої бази та нормативно-правового забезпечення соціального підприємництва в Україні. Досліджено спроби створення законів, які б упорядковували цей вид діяльності у 2013 році із доопрацюванням та подальшим розглядом, які так і не були прийняті, залишивши СП «невидимим» гравцем в юридичній площині. Окремий аспект статті присвячено визначенню важливості формування зрозумілого та прозорого законодавства для подальшого ефективного розвитку соціального підприємництва в Україні. Також проаналізовано пропозиції змін деяких законів у 2019 році, які б надали змогу забезпечити прозорість роботи та звітування, сформувані юридичний статус цих суб'єктів, збільшили довіру інвесторів та споживачів, покращили можливості отримання соціальними підприємствами фінансової підтримки. Зроблені висновки про важливість належного законодавчого регулювання для стійкого та успішного функціонування соціальних підприємств в Україні, враховуючи їхню ключову роль у соціальній підсистемі економічної та національної безпеки.

**Ключові слова:** національна економіка, економіка міста, суб'єкти господарювання, соціальна підсистема, соціальна безпека, соціальне підприємництво, правове регулювання соціального підприємництва, розвиток, інтегральний показник, рівень соціальної безпеки міста.

The article explores social entrepreneurship and its further development as society's response to revolutionary changes and challenges caused initially by socio-economic shifts and later by Russia's invasion of the eastern part of Ukraine, the annexation of Crimea, and subsequent full-scale aggression. The previous experience of attempting to create a legislative framework and regulatory support for social entrepreneurship in Ukraine is described. Attempts to enact laws regulating this type of activity in 2013, involving revisions and subsequent considerations that were not adopted, left social entrepreneurship as an "invisible" player in the legal field. A separate aspect of the article is dedicated to defining the importance of forming clear and transparent legislation for the further effective development of social entrepreneurship in Ukraine. Proposals for changes to certain laws in 2019, including amendments to the Law of Ukraine "On Public Associations," the Law of Ukraine "On State Aid to Business Entities," the Law of Ukraine "On the Development and State Support of Small and Medium-sized Enterprises in Ukraine," the Law of Ukraine "On Public Procurement," and the Law of Ukraine "On the Lease of State and Municipal Property," are analyzed, along with the prospective impact of these changes on social entrepreneurship. The article also describes and proposes specific measures for amending existing laws. These measures aim to ensure transparency in operations and reporting, confer legal status on social enterprises, build trust among investors and consumers, improve the financial support prospects for social enterprises (such as grants, subsidies, and other forms of funding), expand access for social enterprises to markets and services for more effective implementation of programs and projects, and help increase the overall recognition of the importance of social entrepreneurship in society. Conclusions are drawn regarding the importance of proper legislative regulation for the sustainable and successful functioning of social enterprises in Ukraine, considering their pivotal role in the social subsystem of economic and national security.

**Keywords:** national economy, city economy, economic entities, social subsystem, social security, social entrepreneurship, legal regulation of social entrepreneurship, development, integral indicator, level of social security of the city.

**Постановка проблеми.** Розвиток СП в Україні бере початок ще з 90-х років. Проте відсутність належної нормативно-правової бази для регулювання діяльності соціальних підприємств створює серйозні проблеми та обмежує їхні можливості в країні. Перш за все, відсутність чіткого юридичного статусу та стандартів регулювання призводить до правової нестабільності, що ускладнює функціонування соціальних підприємств. Вони стикаються з непевністю у визначенні своїх прав та обов'язків, що утруднює їхню повсякденну діяльність.

Відсутність конкретних правил також впливає на можливості соціальних підприємств отримувати фінансову підтримку та залучати інвестиції. Відсутність стабільного законодавчого середовища стримує вітчизняних та зарубіжних інвесторів, оскільки вони можуть не мати достатньої впевненості та прозорості. Це, в свою чергу, гальмує розвиток соціальних підприємств та обмежує їхні можливості розширення та вдосконалення соціальних програм.

Тому є гостра проблема у дослідженні питання формування належної нормативно-правової бази, без якої гальмується повноцінна робота СП, як індикаторів соціальної підсистеми економічної безпеки міста, адже на послуги та продукти яких у країні, де йде війна є особлива потреба.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Дослідження соціального підприємництва, як явища займалися такі науковці, як К.Ю. Редько [1], О. Г. Шпикуляк, А. А. Дюк, І. Ф. Баланюк [2], А. Комісаренко [3], О. М. Росул, М. В. Белога [4], Йосиф Ситник, Галина Юрченко [5], В. А. Никифорак [6] та інші.

Аналізуючи вищевказаних авторів можна зробити висновок, що соціальне підприємство – саме той важіль, яке здатне значно покращити соціально-економічну обстановку в країні, воно достатньо перспективне та життєво необхідне. Тому дослідження сучасного стану юридичної площини діяльності цих суб'єктів господарювання, її подальші дослідження та розвиток має стратегічне значення для їх подальшого розвитку, як в кількісному, так і в якісному вимірах.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Попри функціонування СП на території України вже більше 20 років та сформованих ознак, за яким підприємство можна віднести до соціального, залишається малодослідженим процес законодавчого регулювання цих підприємств. Це питання

стало особливо важливим у часи, коли країна зіткнулася із великою кількістю соціально-економічних проблем та потребує якісних змін для забезпечення нормального рівня соціальної безпеки свої регіональних одиниць. Тому дослідження правового статусу соціальних підприємств має першочергове значення у правовій державі для подальшого розвитку соціальної безпеки.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Метою статті є аналіз існуючих нормативів, виявлення прогалин у законодавстві, які обмежують функціонування соціальних підприємств, та дослідження та висунення конкретних пропозицій щодо вдосконалення цієї правової бази.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Соціальне підприємництво - це підприємство, підприємство, підприємництво діяльність, покликані вирішити соціальні проблеми та задовольнити потреби суспільства. Можна сказати, що соціальне підприємництво – це унікальна можливість поєднання соціальної місії з бажанням заробити гроші, надати певні послуги та продати товари [7].

Соціальні підприємства поєднують в собі риси класичного підприємства, метою діяльності якого є отримання прибутку, а також вирішення соціальних завдань, які є конкретними в залежності від особливостей в економічній, політичній, соціальній та інших сферах. Соціальні підприємства чітко визначають соціальну місію або ціль, яка розв'язує конкретні соціальні або екологічні проблеми. Це може бути покращення умов життя вразливих груп населення, таких як внутрішньо-переміщені особи, особи з інвалідністю, ветерани, а також збереження природи або позитивний вплив на будь-яку іншу галузь.

Соціальне підприємство, як одна з форм підприємницької діяльності та важіль розвитку соціальної підсистеми економічної безпеки міста, крім невід'ємної фінансової суті, обов'язково спрямоване на досягнення соціальних, екологічних, безпекових, адаптаційних та інших видів цілей, вирішуючи соціальні проблеми, які постійно виникають в суспільстві, особливо зараз, в часи повномасштабного вторгнення агресора в Україну. Водночас, вирішуючи такі різносторонні соціальні завдання, соціальні підприємці є повноцінними та важливими гравцями на економічному полі гри, адже правильна організація роботи надає можливість як мінімум бути самозайнятою особою, а також – надати робочі місця співробітникам такої компанії,

покращуючи економічний клімат в країні та збільшуючи рівень благополуччя громади.

Станом на 2023–2024 рік не існує достовірної статистичної інформації щодо кількості соціальних підприємств в Україні, в тому числі по причинах розмитості цього поняття. За даними дослідження та аналізу інших аналітичних та статистичних джерел, лише станом на 2020 р. в Україні працюють близько 1000 підприємств, які можна віднести до соціальних. Прогресуючий зріст кількості соціальних підприємств у останні у період 2014–2020 років (82%) є своєрідною реакцією на прояви соціально-економічної кризи, що стала наслідком політичної та геополітичної кризи – вторгнення росії на схід України, анексія Криму, поява нових категорій осіб, які потребують соціальної підтримки – біженці з Криму та Донбасу, ветерани АТО, економічна стагнація, зріст інфляції тощо.

Інструментом, за допомогою якого можливо частково вирішити дані соціальні проблеми, стали новоутворені соціальні підприємства. Основним механізмом утворення нових соціальних підприємств стала економічна самозгуртованість нових соціально незахищених верств населення – внутрішньо переміщених осіб, переселенців з Криму, ветеранів АТО, об'єднаних прагненням вирішення власних соціальних та економічних проблем. [8] Саме тому виникає гостра необхідність у пошуку створення діючої законодавчої бази, яка зможе дати цим суб'єктам діяльності право на подальший розвиток та збільшити варіацію альтернативних джерел фінансування та допомоги у вирішенні соціальних проблем найбільш уразливих категорій громадян.

В Україні діяльність соціального підприємництва знаходиться на етапі стрімкого зростання, адже кількість та глибина невирішених питань у суспільстві лише зростає, особливо гостро після повномасштабного вторгнення росії. Проте, незважаючи на ріст та диференціал діяльності цих економічно-соціальних агентів, нормативно-правове забезпечення цього явища в Україні на сьогоднішній день просто не існує. Підприємці, які відносять або лише планують відносити себе до розряду соціальних керуються у своїй діяльності лише нормативно-правовими актами та іншими законами, які регулюють загальні правила підприємницької діяльності, які насправді є малодотичним до реальних особливостей роботи соціального підприємства в наш час.

Ще у далекому 2013 році робилися спроби надати законодавче забезпечення соціаль-

ному підприємству, як явищу, зокрема на розгляд Верховної Ради України було внесено Проект закону України «Про соціальні підприємства», який складався з 6 розділів, включаючи 34 статті [9].

Також спроби покращити правовий стан соціального підприємства в Україні були зроблені і створенням Робочої групи «Розвиток законодавства у галузі соціального підприємництва» в рамках проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні «Запобігання торгівлі людьми в Україні шляхом посилення економічних можливостей представників груп ризику» у 2019 році, в якому пропонувалося зробити як в Господарському кодексі, так і в інших законах (рис. 1).

Вищевказані пропозиції аналогічно до Проекту закону України «Про соціальні підприємства» не були втілені у праву площину. Тому якісна робота над існуванням соціального підприємництва в правовому вимірі є надзвичайно актуальною на сьогоднішній день, перш за все з тієї причини, що ще етапі участі у конкурсі на певний вид фінансування, таким підприємцям досить важко елементарно довести що їхнє підприємство є соціальним: впливає купа незрозуміlostей, особливо коли справа стосується співпраці та фінансово-матеріального донорства з міжнародними партнерами. Так, коли такий підприємець не може мати підтвердження у правовому вимірі своєї сутності – це значно знижує його шанси на підтримку або ж додасть йому надлишок бюрократичної роботи.

Без належного законодавчого фундаменту соціальні підприємства можуть стикатися з труднощами у визначенні своєї правової структури, а це, в свою чергу, ускладнює їхню спроможність виконувати соціальні та економічні місії на повному обсязі. Натомість закріплення юридичного статусу та правового стандарту сприятиме стабільному розвитку соціального підприємництва, створенню сприятливого середовища для їхньої діяльності та підвищенню їхнього внеску у розвиток українського суспільства (рис. 2).

До того ж, відсутність чіткого законодавчого регулювання соціальних підприємств стає значущим фактором, гальмуючим їхній повноцінний розвиток, адже призводить до неоднозначності в їхній діяльності та може обмежити їхню здатність залучати інвестиції та отримувати фінансову підтримку.

Створення якісної нормативно-правової бази для соціального підприємництва в Україні буде мати значний вплив на його



Рис. 1. Закони, зміни яких покращать правовий стан СП

Джерело: сформовано автором за матеріалами [10]

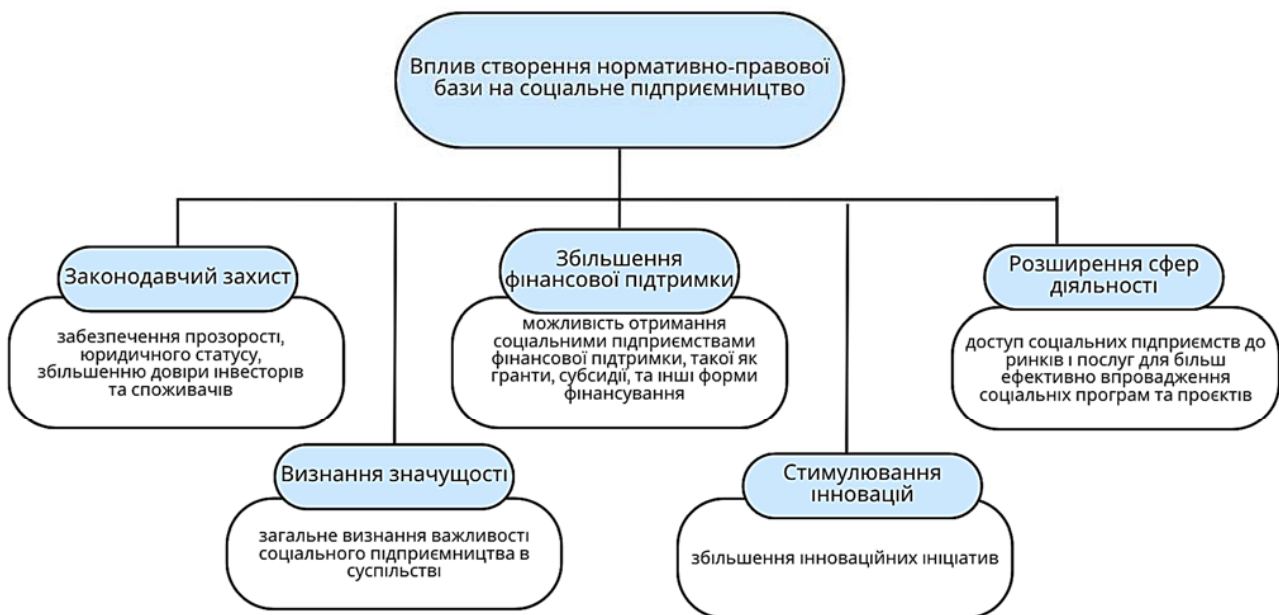


Рис. 2. Позитивний вплив удосконалення нормативно-правової бази на роботу СП

Джерело: складено автором

подальше функціонування та розвиток соціальної підсистеми економічної безпеки регіону, адже визначить організаційно-правовий

статус соціальних підприємств, забезпечить прозорість і юридичну стабільність, сприяючи збільшенню довіри інвесторів та споживачів

вачів. До того ж, чітка нормативно-правова база може вплинути на можливості отримання соціальними підприємствами фінансової підтримки, такої як гранти, субсидії, та інші форми фінансування, що стимулює їхні соціальні ініціативи, вплине на визнання значущості в суспільстві, сприяючи створенню позитивного образу та привертаючи увагу нових зацікавлених сторін.

А головне – зрозуміле і точне законодавче забезпечення надасть можливість збільшити кількісний і діапазонний склад шляхів фінансування та інновацій у цю сферу.

**Висновки.** Соціальне підприємство, як важіль забезпечення соціальної безпеки, грає ключову роль, адже в ньому існує нагальна

потреба та спостерігається тенденція до зростання. Проте відсутність чіткого законодавчого регулювання обмежує його подальший розвиток. Аналіз спроб узаконення соціального підприємництва вказує на необхідність постійного вдосконалення законодавства та підтримки ініціатив в цьому напрямку. Визначено, що формування чіткого та цільового законодавства є ключовим елементом для подальшого розвитку соціального підприємництва в Україні. Загалом, наведені висновки свідчать про необхідність та важливість подальших дій у напрямку правового регулювання соціального підприємництва в Україні для створення сприятливих умов його розвитку та підтримки.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Редько К. Ю. Соціальне підприємництво як основа для переходу до циркулярної економіки в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 25. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/278421>
2. Шпикуляк О. Г., Дюк А. А., Баланюк І. Ф. Управління організаційно-інституційним та ресурсним потенціалом соціальних підприємств у розвитку сільських територій: теоретичний концепт аналізу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 7 (07). URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/210>
3. Комісаренко А. Зарубіжний досвід інституалізації та розвитку соціального підприємництва. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2023. Вип. 3. URL: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/50/47>
4. Росул О. М., Белова М. В. Соціальне підприємництво як нова категорія сучасної юриспруденції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273557>
5. Ситник Й. С., Юрченко Г. М. Сучасні методи оцінювання персоналу на соціальних підприємствах. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/987>
6. Никифорак В. А. Соціальне підприємництво: сутність та особливості розвитку. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. URL: [https://economyandsociety.in.ua/journals/8\\_ukr/57.pdf](https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/57.pdf)
7. Баранова О. В. Соціальне підприємництво як відповідь суспільства на соціальні потреби. *Liga zakon*. 2021. URL: [https://biz.ligazakon.net/interview/205014\\_sotsalne-pdprimnitstvo-yak-vdpovd-susplstva-na-sotsaln-potrebi](https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsalne-pdprimnitstvo-yak-vdpovd-susplstva-na-sotsaln-potrebi)
8. Аналітичний звіт для проекту «EU4Youth. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз». 2020. URL: [https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine\\_ukrainian\\_1.pdf](https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf)
9. Проект Закону України від 23.04.2015 № 2710 «Про соціальні підприємства». *Інформаційне агентство "ЛІГА:ЗАКОН"*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH23A00A?an=218>
10. Матеріали робочої групи «Розвиток законодавства у галузі соціального підприємництва» в рамках проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні «Запобігання торгівлі людьми в Україні шляхом посилення економічних можливостей представників груп ризику». URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/6/417257.pdf>

#### REFERENCES:

1. Redko K. Yu. (2023) Sotsialne pidpriemnytstvo yak osnova dlia perekhodu do tsyrkuliarnoi ekonomiky v Ukraini [Social entrepreneurship as a basis for the transition to a circular economy in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*. № 25. Available at: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/278421>
2. Shpykulyak O. H., Duke A. A., Balanyuk I. F. (2023) Upravlinnia orhanizatsiino-instytutsiinym ta resursnym potentsialom sotsialnykh pidpriemstv u rozvytku sil'skykh terytorii: teoretychnyi kontsept analizu [Management of organizational and institutional and resource potential of social enterprises in the development of rural areas: theoretical concept of analysis]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*. № 7 (07). Available at: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/210>

3. Komisarenko A. (2023) Zarubizhnyi dosvid instytualizatsii ta rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva [Foreign experience of institutionalization and development of social entrepreneurship]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezpererвної osvity. Seriiia «Ekolohiia. Publichne upravlinnia ta administruvannia»*. № 3. Available at: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/50/47>
4. Rosul O. M., Belova M. V. (2022) Sotsialne pidpriemnytstvo yak nova katehoriia suchasnoi yurysprudentsii [Social entrepreneurship as a new category of modern jurisprudence]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 6. Available at: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273557>
5. Sytnyk Y. S., Yurchenko H. M. (2022) Suchasni metody otsiniuvannia personalu na sotsialnykh pidpriemstvakh [Modern methods of personnel evaluation at social enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 39. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/987>
6. Nikiforak V. A. (2017) Sotsialne pidpriemnytstvo: sutnist ta osoblyvosti rozvytku [Social entrepreneurship: essence and features of development]. *Ekonomika i suspilstvo*. № 8. Available at: [https://economyandsociety.in.ua/journals/8\\_ukr/57.pdf](https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/57.pdf)
7. Baranova O. V. (2021) Sotsialne pidpriemnytstvo yak vidpovid suspilstva na sotsialni potreby [Social entrepreneurship as society's response to social needs]. *Liga zakon*. Available at: [https://biz.ligazakon.net/interview/205014\\_sotsialne-pdprimnitstvo-yak-vidpovd-suspilstva-na-sotsaln-potrebi](https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsialne-pdprimnitstvo-yak-vidpovd-suspilstva-na-sotsaln-potrebi)
8. Analitychnyi zvit dlia proektu «EU4Youth. Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini. Ekonomiko-pravovyi analiz. [Analytical report for the project "EU4Youth. Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis]. 2020. Available at: [https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine\\_ukrainian\\_1.pdf](https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf)
9. Proekt Zakonu Ukrainy vid 23.04.2015 № 2710 «Pro sotsialni pidpriemstva». Informatsiine ahenstvo "LIHA:ZAKON" [Proekt Zakonu Ukrainy vid 23.04.2015 No. 2710 "Pro sotsialni pidpriemstva". Informatsiine ahenstvo "LIHA:ZAKON"]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JH23A00A?an=218>
10. Materialy robochoi hrupy «Rozvytok zakonodavstva u haluzi sotsialnoho pidpriemnytstva» v ramkakh proektu Koordynatora proektiv OBSle v Ukraini «Zapobihannia torhivli liudmy v Ukraini shliakhom posylennia ekonomichnykh mozhlyvostei predstavnykiv hrup ryzyku». Available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/6/417257.pdf>